

Fridtjuv Bergs eftermäle.

De uttalanden av ledamöter i centralstyrelsen för S. A. F., för vilka plats ej kunde beredas i föregående veckas nummer, följa här.

Personlighetspolitikern och folkbildningspolitikern Fridtjuv Berg.

»Liberal är den, för vilken personlighetskravets förverkligande är samhällslivets mening och den mänskliga utvecklingens innersta drivkraft.» Dessa Fridtjuv Bergs ord lämna en ypperlig ledning, då det gäller att rätt förstå och uppskatta hans egen livsgärning. För honom stod personlighetens sunda utveckling som samhällsarbetets mål, och detta mål kunde enligt hans mening bäst nås genom de personliga krafternas frigörelse och riktiga utnyttjande.

Men personlighetskravets förverkligande var för honom icke en företrädesrätt för några få utvalda, i andligt hänseende högt begåvade övermänniskor. Lika litet erkände han, att de, som fått mest av livets materiella förmåner, hade någon rätt att med tillhjälp av dessa hävda sin personlighet till förfång för de mindre lyckligt lottade. Rätt till personlighetens utveckling var för honom något, som tillkom alla, även de minsta och ringaste. Självt en folkets son förblev han alltid en folkets man. Från svenska bönder och svenska soldater hade han sin härstamning. Från bönderna hade han ärvt känslan av samhörighet med sitt land och sitt folk, från soldaterna modet och kamplusten i striden för sina ideal, för främjandet av personlighetens frigörelse och växt hos de många, om möjligt hos alla. Som ett arbete och en strid för detta mål står hans allmänna politiska gärning. Genom förbättring i de smås och undertrycktas materiella villkor skulle enligt hans mening skapas en av de viktigaste förutsättningarna för de personliga krafternas utveckling, folknykterheten stod för honom som en seger över en av den sanna personlighetens värsta fiender, den allmänna rösträtten var ett erkännande av personlighetens rätt utan hänsyn till yttre materiella villkor.

Fridtjuv Berg ville dock icke tillerkänna personligheten rätt till självhåvande utan gräns; personlighetskravet fick icke leda till individernas självsvald, till en allas strid mot alla. Nej, de individuella krafterna skulle ställa sig i det helas tjänst, underordna sig samhällets intressen. Men han ansåg samhällets utveckling bäst främjas just därigenom, att det fick tillfälle att på rätt sätt och på rätt plats tillgodogöra sig de olika personligheternas begåvning och arbete. Huru skulle detta bli möjligt? Genom en god och harmonisk uppfostran skulle individernas anlag och krafter utvecklas, så att var och en

skulle erhålla möjlighet att fylla den plats och den uppgift, för vilken han av naturen var danad. Så drevs Fridtjuv Berg genom sin syn på sambandet mellan personlighetskravets tillgodoseende och samhällets utveckling att bli uppfostringspolitiker, och därutinnan inverkade givetvis jämväl det intresse för den svenska folkskolan, som han tagit i fadernearv.

Fridtjuv Bergs politiska gärning blev sålunda först och sist vigd åt den svenska folkskolan och den svenska folkbildningen. I olika riktningar har han på detta område blivit en banbrytare och befrämjare. Framför allt är dock ett skolpolitiskt spörsmål knutet till hans namn, nämligen det, som kännetecknas av orden: folkskolan som botten-skola. Hans nitälskan för det program, som detta uttryck rymmer, var sprungen ur hans stora uppskattning av personlighetens rätt och betydelse. Barnet var för honom den blivande personligheten, som ägde anspråk på att i enlighet med sina naturliga anlag och krafter förhjälpas till den utveckling, varigenom det som vuxen kunde komma att intaga sin rätta plats i samhället och fylla sin uppgift i livet. Den rätten ville han tillerkänna varje barn utan åtskillnad, och därför såg han också idealet i en för alla landets barn gemensam medborgarskola, vars undervisning och uppfostran bestämdes uteslutande med hänsyn till barnanaturens behov och barnasjälens egenart, och därför hade han så svårt att förlika sig med den anordningen, att samhället skulle ha skilda parallella barnaskolor, på vilka barnen fördelades efter sådana rent yttre omständigheter som föräldrarnas olika sociala och ekonomiska ställning.

Fridtjuv Berg var dock allt för mycket verklighetsmänniska för att vänta idealets ögonblickliga förverkligande. Han insåg till fullo, att folkskolan ännu icke var redo att tjäna som grundval för hela vårt bildningsväsen. För att den skulle kunna komma dithän måste såväl dess yttre utrustning som dess inre verksamhet förbättras, detta icke blott visste han, utan därför arbetade och kämpade han ständigt. Icke heller ville Fridtjuv Berg, att programmets genomförande skulle ske genom något alltför våldsamt ingrepp i skolorganisationens utveckling. Han ville hellre komma fram på övertygelsens väg. Och så började han tidigt detta intensiva upplysningsarbete, som han sedan följde hela livet igenom. Genom artiklar i Svensk Läraretidning, genom arbete inom Sverges allmänna folkskollärareförening, genom motioner och anföranden i riksdagen, genom föredrag och diskussionsinlägg på skolmöten och även på politiska möten var han städse redo att lägga fram sina tankar om vårt skolväsens organisation. Meningsutbyte skydde han icke. Därigenom blev han i tillfälle att tydligare klarlägga sin mening och att vederlägga motståndarna.

Under sina första riksdagsår blev han icke i tillfälle att göra så mycket positivt för genomförandet av programmet folkskolan som botten-skola. Hans arbete fick bli mera av förebyggande art. Städse var han på vakt för att motverka sådana åtgärder, som kunde bli till hinder för programmets framtida förverkligande. Särskilt bekämpade han alla försök att i småstäder och i stadsliknande samhällen på landsbygden få till stånd med folkskolan parallella statsunderstödda skolor för barnen till de i socialt och ekonomiskt hänseende bättre ställda. Så upptog han kampen först mot »kommunalskolorna» och sedan mot de privata samskolorna. Han insåg, att följderna av sådana skolors uppkomst och allmänna utbredning skulle bli folkskolans nedsjunkande till en fattigskola, som icke skulle kunna bli i stånd att göra sin tillbörliga insats i arbetet för de ungas personlighetsutveckling.

Han arbetade dock även samtidigt för positiva åtgärder. Särskilt inriktade han sin strävan på skapandet av mot tidens krav svarande överbyggnader på folkskolan, vilka kunde bereda de från folkskolan avgångna lärjungarna tillfälle att erhålla en för övergångsåldern och den första ungdomsåldern lämpad utbildning. I synnerlig grad låg den högre folkskolan honom om hjärtat. Denna skola var ju ett barn av de strävanden på folkundervisningens område, som han mött redan i sina tidigaste år.

Slutligen förunnades det honom ju dock att få medverka till programmets förverkligande. Sedan till stor del genom hans inverkan försöken att lösa småsamhällenas skolfråga genom inrättande av med folkskolan parallella skolor blivit tillbakavisade, blev den enda utvägen att tillgodose det bildningsbehov, som här utan tvivel var för handen, genom överbyggnader på folkskolan. Så framkom förslaget om kommunala mellanskolor. Fridtjuv Berg hälsade detta förslag med glädje och erkännande men var dock ej nöjd med alla dess detaljer. Främst genom hans ingripande kom ock det fattade beslutet att bli ett ännu tydligare förverkligande av botten-skoletanken, än vad det ursprungliga förslaget inneburit. Kommunala mellanskolan blev frigjord från sammanblandningen med de enskilda skolorna och bragt i närmare förbindelse med högre folkskolan och därmed även med folkskolan.

Fridtjuv Berg arbetade dock icke blott för sådana folkskolans överbyggnader, som skulle kunna meddela samma bildning som de mellersta klasserna av den lärda skolan och föra över till dennas högsta klasser. Det skulle stämt illa överens med hans strävan för de olika personernas utveckling efter deras egenart. Han verkade därför också för sådana överbyggnader på folkskolan, som mera direkt voro lämpade efter det praktiska livets växlande krav, för fortsättnings-skolans anpassning efter närings-

livet och den högre folkskolans omläggning i mera praktisk riktning. Folkhögskolan, med vars idéer han redan i ungdomen gjort sig förtrogen, hade alltid i honom en vän och befrämjare, och för det på föreläsningar och bibliotek grundade folkbildningsarbetet nitälskade han varmt.

Uppenbarligen ha här blott kunnat lämnas några korta antydningar om Fridtjuv Bergs rika och mångskiftande verksamhet som folkbildningspolitiker och om hans betydelsefulla gärning för personlighetskravets förverkligande genom åstadkommande av en tidsenlig folkuppfostran. Själv stod han som ett levande vittnesbörd om vad en sann och gedigen personlighet betyder. Främst genom denna sin helgjutna, harmoniska personlighet, om vilken så enstämmigt vittnats vid hans bortgång, var det, som han vann allmänt erkännande och som han förvärvade detta djupgående inflytande, vars räckvidd vi nu icke kunna mäta eller överblicka. Så mycket kunna vi dock förstå, att hans insats för svensk folkbildning aldrig kan eller skall förgätas.

N. O. Bruce.

Fridtjuv Berg — kamraten.

»Jag kommer att bli folkskoleman, och det så länge jag lever.» Detta lovade Fridtjuv Berg i yngre dagar, och det löftet frångick han aldrig. Han hade vikt sitt liv åt folkskolan, han förblev också folkskolläraren Fridtjuv Berg intill sin levnads slut. Han var en av oss, »kött av vårt kött och ben av våra ben». Varken riksdagsmannaskap, statsrådsvärdighet eller doktorstitel förmådde rycka honom från oss.

Och dock stod han så ofantligt högt över oss andra. Han var folkskolläraren »med Guds nåde».

För honom blev därför folkskolans mål helt naturligt något så stort och så omfattande. Folkskolan blev i hans ögon icke längre blott och bart en skola för de fattigas, för folkets barn utan en grundläggande anstalt för hela vårt undervisnings- och uppfostringsväsen — botten skolan. Han trodde orubbligt på folkskolans mission i detta avseende och på hennes inneboende kraft att kunna utveckla sig till fyllande av denna uppgift för att därigenom bereda fosterlandets och alla dess innebyggares lycka och välgång.

Han såg också klart och tydligt vägen till detta mål. Han har utstakat denna väg för oss och därmed skänkt oss ett skolprogram av bestående värde, ett program som helt visst skall bli en ledlyd i framtidens skolorganisatoriska arbete.

Ingen kunde heller skickligare än han föra folkskolans talan. Enkla och okonstlade voro hans ord så väl i tal som skrift, logiskt bindande och övertygande, i regeln hovsamma, men de kunde också

stundom vara skarpa som svärds klingor. Då det gällde strid mot klassfördomar, trångsynt egoism och förbenad konservatism, lade Fridtjuv icke fingret emellan. Vi äldre minnas de hårda duster, som ofta utkämpades vid skolmötena under 80- och 90-talen. Därvid gick alltid Fridtjuv Berg främst i elden. Mången av oss häpnade nog stundom över hans djärvhet, men vi drog oss till honom. Hans inlägg i debatten verkade på oss som en signal till samling och enig sammanhållning. Vi kände oss stolta över vår Fridtjuv och sågo i honom vår banérförare.

Han svek oss icke heller i fortsättningen. Han var en gång korad till vår talesman och förkämpe, då det gällde folkskolans och dess lärarekårs sak, och han har hängivet offrat sig häråt under hela sitt liv. De hundratal av tidningsartiklar och skrifter, som utgått från hans hand, hans många föredrag, hans anföranden i riksdagen och vid möten av skilda slag — allt detta är ett utsäde, som dels redan lämnat frukt och som i långa tider, sedan hans stämma nu för alltid tystnat, skall spira och gro och bära rika skördar till folkskolans och vårt folks välsignelse och lycka.

Att denna sådd blev så ymnig, och att han kunde utföra så ofantligt mycket till vår skolas och vårt folks fromma, som han verkligen gjort, det har sin förklaring däruti, att han ägde en överlägsen begåvning, omfattande och gedigna kunskaper samt en otrolig flit och arbetsförmåga — samt däruti, att han arbetade med entusiasm och gav sig själv åt arbetet.

Fridtjuv Berg krävde alltid mycket av sig själv, och därmed sporrade han oss andra, hans kamrater, till att också anstränga oss, var och en på sin plats och efter sin förmåga. Häruti ligger i väsentlig grad förklaringen till att folkskolans lärarekår lyckats arbeta sig upp till det goda anseende, som den f. n. äger.

Det förnämsta hos vår Fridtjuv var dock hans goda och kärleksfulla hjärta. Han var själv alltigenom god, och han trodde på det godas slutliga seger, även om det stundom såg mörkt ut och han t. o. m. personligen fick erfara, huru råheten och lidelserna kunna fira sina orgier, där man kunde vänta, att bildningen skulle förmått skapa eftertanke, besinning och ett belevat uppförande.

Därför kunde han ock i alla livets skiften bevara jämvikten och det beundransvärda, trygga allvaret i uppträdandet, som verkade så imponerande på både oss och motståndarna.

Därför var han också enkel och flädfri som godheten själv. Träffade man honom ute på ett läraremöte, besökte man honom i hans hem, på Läraretidningens redaktion eller på hans tjänsterum som ecklesiastikminister, alltid var han densamme gode och förstående kamraten, som villigt lånade sitt öra åt en kamrats angelägenheter.

Fridtjuv Berg var i alla avseenden en helgjuten personlighet och ett värdigt föredöme för oss alla. Vi sågo upp till honom såsom till vår främste kamrat och höllo innerligt av honom. Därför sakna vi honom nu så oändligt, och därför skall hans minne alltid trofast bevaras i våra hjärtan.

Alfr. Fridén.

När ecklesiastikministern första gången besökte centralstyrelsen.

Det var en av de första dagarna i januari månad år 1906.

Centralstyrelsen arbetade i sin gamla lokal, Hotell de Suède, Drottninggatan 43. Vi voro endast 11 medlemmar av centralstyrelsen samlade kring det långa bordet, ty den förste ibland oss, Fridtjuv Berg, hade förklarat sig hindrad att t. v. delta i våra förhandlingar. Han var nämligen sedan den 7 nov. 1905 Sverges ecklesiastikminister, och vi hade nyligen i samlad kår uppvaktat honom i hans ämbetslokal där borta i kanslihuset vid Mynttorget.

Det hade lidit ett gott stycke in på aftonen. Vi höllo som bäst på att diskutera något av de sjuttiofem ärenden, som den gången stodo på föredragningslistan, då dörren åt väntrummet plötsligt öppnades och Fridtjuv Berg alldeles oväntad inträdde.

— God afton, mina kära vänner, hälsade han. Då jag gick förbi härute, fick jag se, att det var ljus i vår gamla lokal, och då grep mig en obetvinglig lust att hälsa på er.

Han kom direkt från ett barndop vid hovet — det var visst prinsessan Astrid, som kristnats — samt var därför klädd i full statsrådsuniform.

Naturligtvis välkomnades han på det hjärtligaste, förhandlingarna avbrötos, och vi slog oss ned i en ring omkring honom för att prata. I början gick samtalet trögt och stelt, ty trots mångårig vänskap glömde ingen av oss, att den, som nu satt mitt i vår krets, var hela det svenska skolväsendets chef. Men Fridtjuv Berg själv var sig fullkomligt lik. Därför lyckades han ock snart med sitt hjärtevinnande och glada skämt att driva tvånget på flykten. Vi funno, att kamraten och vännen levde kvar hos honom, även då han uppträdde i ecklesiastikministerns skepelse.

Fridtjuv Berg syntes ovanligt glad, ja föryngrad, den kvällen. Vid varje kvick eller träffande replik lyste hela hans anlete upp, och han skrottade hjärtligt som ett barn. Anledningen här till var icke svår att inse. Visserligen måste det hos en människa i och för sig kännas upplyftande, då hon röner framgång och erkännande i livet. För många lyckas det aldrig. Då det är för sent, söka människorna lätta sina samveten genom att över den jordades bröst resa en sten, symbolen på, huru de behandlat honom, medan han levde. Det var dock icke upphöjelsen med ty

åtföljande ära, som glädde Fridtjuv Berg — därtill var han för vidsynt —; men de möjligheter, som därmed öppnades att på ett framgångsrikare sätt än dittills kunna tjäna folkbildningens stora sak, lyfte hans sinne. Han var kommen på sin rätta plats i samhället, och känslan därav gav ny levnadslust och ökad kraft.

Allt nog, det innehållsrika tankeutbytet, som snart hade övergått till allvar, fortfor ett par timmar. Det rörde sig huvudsakligen om tidens stora skolpolitiska frågor. Särskilt minnes jag, att k. förordningarna av den 17 nov. 1905 (om lärarekårens representerande i skolrådet samt småskollärarinnornas fastare anställning) utgjorde ämnen för samtalet. Dessa förordningar voro kontratsignerade av Fridtjuv Berg, fast stilsiserade av chefen för folkskolebyrån. Även ministären Staaffs och särskilt Fridtjuv Bergs svåra ställning — i följd av intriger från högerhåll — berördes. Inför oss, sina gamla hängivna vänner, dolde han icke farhågorna för framtiden.

Då vi vid 10-tiden lämnade arbetslokalen, följde vi samtliga Fridtjuv Berg ända till hans hem. Det var, vill jag minnas, en stjärnklar afton med släd före på Stockholms gator. Även den väg, som vi togo, står så livligt för mitt minne. Vi vandrade uppför Klarabergsgatan och ned åt Hamngatsbacken, förbi Kungsträdgården, över Norrmalmstorg och Nybroplan samt uppför hela Sibyllegatan till nr 54, där Fridtjuv Berg då bodde.

Om det sedan för de påstormande idéernas skull icke blev mycket sovet den natten, så vad gjorde det: man hade i stället fått ett nytt minne för livet.

Under Fridtjuv Bergs senare statsrådsperiod besökte han centralstyrelsen vid ett par tillfällen. Särskilt erinrar jag mig det gripande tal, varmed han den 1 februari 1913 nedlade ordförandeskapet ibland oss.

Per Borgh.

En episod.

Det har sagts, att stora män ha svårt att vid närmare bekantskap fortfarande verka i lika hög grad imponerande som vid bekantskapen på avstånd. Men så var ej förhållandet med Fridtjuv Berg. Ju mera man lärde känna honom, dess mera måste man beundra honom. Och denna beundran grundade sig lika mycket på yttre som på inre företrädan — i stort som i smått. Ofta, då man befann sig i hans närhet, visste man ej rätt, vilket man mest tjugades av: hans överlägsna genialitet eller den vårdade, harmoniska gestalten med det oförliknligt präktiga huvudet. Dock, det var ej härom jag nu skulle yttra mig.

En liten, kanske för mången allt för obetydlig tilldragelse faller mig just i minnet, och jag begagnar tillfället att

få den bevarad, emedan den, då den tilldrog sig för mig, ställde så mycket i Bergs personlighet liksom i blyxtbelysning.

Det är uppe på gamla, minnesrika sammanträdeslokalen å hotell de Suède. Berg sitter ordförande. Det är mitt under brinnande debatt. Flera talare äro anmälda, och ordföranden antecknar sig själv, i det han uppropar och stryker nästa man. I detta ögonblick går spetsen på hans blyertspenna av. Ordföranden reser sig från sin plats, går fram till ett av fönsterborden, under vilket en papperskorg har sin plats. Den framflyttas, och tyst och stilla men med den största noggrannhet börjar B. att formera sin penna, *därvid noga iakttagande att minsta spån faller i papperskorgen*. Först då pennspetsen noga syns under de uppskjutna glasögonen och befunnits riktig igen, sättes papperskorgen tillbaka på sin plats och ordföranden intar sin — allt under det »nästa talare» haft ordet och ordförandens öra i minst lika hög grad som någon annans.

Då var det jag ej kunde undgå att inom mig göra denna reflexion: den, som kan i en ringa ting iakttaga en sådan omsorg, hänsynsfull prudenlighet och noggrannhet, för honom ha dessa egenskaper gått i blodet från allra tidigaste år och blivit hörnstenar, på vilka den geniale anden kunnat bygga sina storverk. En Sandels på sin Bijou med uret i hand föreföll mig i den stunden — och även senare — icke större än den lille mannen på de Suède, formerrande sin blyertspenna över papperskorgen.

Mauritz Tennman.

*

Fridtjuv Berg och småskolan.

Den stora förlust, som genom dr Fridtjuv Bergs död drabbat den svenska folkskolan, kännes djupt även i de många småskollärarinnehemmen landet runt. Ja, för många småskollärarinnor kännes förlusten såsom oersättlig.

Det är också helt naturligt, att småskolans lärarinnor skola känna det så. Genom dr Fridtjuv Bergs bortgång har småskolan och småskolekåren mistat en av sina ädlaste målsmän, en, som på de förtroendeplatser, dit hans stora duglighet och eminenta begåvning förde honom, ävensom genom andra medel, som stått honom till buds, med klokhets och kraft fört småskolans och småskolekårens talan så som ingen annan. Det kännes därför som en helig plikt för den, som skriver dessa rader, att nu, då denne outtröttlige kämpa för rätt och rättfärdighet fått lägga sitt huvud till ro, hedra hans minne genom att här erinra om det betydelsefulla arbete, han utfört för småskolans utveckling och för småskolekårens höjande.

Visserligen kan det vid en helt flyktig betraktelse synas, som om resulta-

ten av dr Fridtjuv Bergs arbete för småskolan och småskolekåren icke vore så i ögonen fallande. Men en var, som känner de svårigheter, som alltid rest hinder i vägen för varje förbättring av småskolekårens rättsliga och ekonomiska förhållanden, måste dock i betraktande härav erkänna, att de förbättringar, som genom dr Bergs initiativ eller genom hans medverkan steg för steg tillkämpats åt småskolans lärarinnor, äro både många och betydelsefulla.

Allra först må då erinras om den förbättring i rättsligt hänseende, som genom dr Bergs initiativ tillerkändes småskolans lärarinnor genom kungl. kungörelsen den 17 nov. 1905; vidare, att under den tid dr Berg verkat som riksdagsman, småskollärarinnornas grundlön höjts från 300 till 500 kr., att tre ålderstillägg å 60 kr. vardera tillkommit, likaså rätt till bostad och bränsle eller ersättning därför; rätt till bidrag från stat och kommun till sjukvikaries avlöning, rätt till ålderdomsunderstöd, vilket först utgick med endast 150, nu med 450 kr. Därtill kommer även de grundliga utredningar och de förslag till förbättringar i rättsligt och ekonomiskt avseende för småskolekåren, som utarbetats och till k. m:t avlåtits av den på statsrådet Bergs föredragning tillsatta lärarelönenämnden.

I centralstyrelsen har dr Berg med aldrig svikande intresse deltagit i behandlingen av de ärenden, som rört småskolan och småskolekåren. Småskollärarinneutbildningen har legat honom varmt om hjärtat, likaså småskolekårens fortsatta utbildning. Själv medveten om nyttan av enigt samarbete, har han med alla till buds stående medel sökt förmå småskolans lärarinnor att själva deltaga i arbetet för främjande av skolans och kårens angelägenheter. Varm var även hans nitälskan för den första undervisningens reformering. Däröfver vittnar bland mycket annat det stora intresse, varmed han omfattade folkundervisningskommitténs förslag till kurs- och timplan för de första skolåren. För att främja denna undervisning började dr Berg även utgiva tidningen Småskolan. Glädjande nog, lyckades det även för honom att göra denna tidning, hans sista gåva till småskolans lärarinnor, sådan, att ingen småskollärarinna borde hava råd att undvara densamma.

Det anförda, ehuru utgörande endast en svag antydning om det mödosamma men välsignelsebringande arbete dr Berg varit med om att utföra för småskolan och småskolekåren, må vara nog. Länge skall dr Fridtjuv Berg i tacksamt minne bevaras av Sveriges småskollärarinnor. Vile han i frid!

Gustava Landberg.

